

Professor Tine de Moor wil burgercollectieven helpen begrijpen

Kunnen coöperaties de wereld mooier maken?

Tine de Moor werkt als professor Sociale Ondernemingen en Instituties voor Collectieve Actie aan een beter begrip van coöperatieve sociale ondernemingen. Sinds 2020 doet ze dit aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Haar werkgebied krijgt steeds meer aandacht. Burgers starten nieuwe collectieve initiatieven vanuit hele basale behoeften. De coöperaties die ze opzetten om maatschappelijke problemen op te lossen verdienen meer aandacht, stelt Tine. Een verslag van een geanimeerd gesprek bij een meegenomen fles appelsap.

Activist met vragen

Tine is historica. Hoe is ze bij het bestuderen van sociale ondernemingen en coöperaties gekomen? "Daarvoor moeten we een stuk terug in de tijd. In mijn tienerjaren was ik heel actief als milieuactivist." Lachend: "Ik heb heel stoute dingen gedaan!" Ze groeide op in Vlaanderen, zat daar in de jeugdbond voor natuurstudie en milieubescherming, richtte al jong verschillende organisaties op, zoals het Gents Milieufrent en het Gents ecologisch centrum en was al vroeg nieuwsgierig. Omdat ze de link van milieuproblemen met de maatschappij heel belangrijk vond ging ze geschiedenis studeren. "Ik had allerlei vragen over de lange-termijn ontwikkeling van onze maatschappij en over het ontstaan van de huidige problemen." De studie riep nieuwe vragen op. "Toen ben ik milieukunde gaan studeren en daarna had ik nog meer vragen! Toen ben ik gaan promoveren en dat hielp ook niet." Inmiddels heeft haar

zoektocht haar naar Rotterdam gebracht, waar ze bij de faculteit bedrijfswetenschappen sociale ondernemingen bestudeert met een focus op collectief georganiseerde ondernemingen.

Problemen samen oplossen

Tine onderzoekt zogenaamde 'commons', burgercollectieven van leden die gedurende langere tijd een gemeenschappelijk goed beheren en onderling gebruiksregels opstellen voor hun gebruik. Wat fascineert Tine aan de coöperatieve bewegingen die we nu zien? Tine: "Wat ik er bijzonder aan vind is dat ze vertrekken vanuit een probleem, iets dat ze willen veranderen. Van daaruit gaan ze verbinding zoeken met mensen die op eenzelfde manier denken over de problemen. Ze zoeken oplossingen waar je alleen samen toe kunt komen." Wat haar opvalt in de huidige ontwikkeling van coöperatieve initiatieven, is dat het over basale

noden als energie, zorg en voedsel gaat. Tine: "Je kunt heel makkelijk een contract afsluiten met een commerciële energieleverancier of je eten in de supermarkt halen. Maar mensen willen andere dingen en daarvoor komen ze in actie: we hebben energie nodig en we willen dat die duurzaam is; we hebben eten nodig en we willen dat dit biologisch is. Mensen vinden die keuzes belangrijk."

Samenwerken organiseren

Mensen die met collectieven aan de slag gaan, zijn eigenlijk probleemzoekers, stelt Tine, maar ook oplosers. "Met het oprichten van een coöperatie creëert de groep eigenlijk zelf weer een probleem. Ze gaan een collectief goed of collectieve dienst ontwikkelen en moeten dan vervolgens samen uitzoeken hoe je de 'opbrengst' van de groep verdeelt. Dat noemen we een sociaal dilemma: keuze moeten maken tussen je eigen korte-termijn

belang en het grotere, collectieve lange termijn belang. Het gevolg is dat er instituties gebouwd moeten worden." Al tekenend legt ze uit: "Een 'common' vertrekt vanuit de kracht van een groep mensen. Die gaan onder voorwaarden samenwerken en samen resources creëren waar een bepaalde waarde in zit. Bij Betuwewind zijn dat de windmolens en de stroom daaruit. Omdat je op deze manier een sociaal dilemma creëert - geven we de winst van de windmolens terug aan de leden of investeren we dit (deels) in een maatschappelijk project waar iedereen beter van wordt? - heb je regels, normen en waarden nodig. Dat is je institutionalisering." Tine: "De juridische vorm van een coöperatie is in Nederland heel vrij. Daardoor moet je nadenken over wat je wilt als regels en een structuur ontwerpen die de wederkerigheid die je wilt creëren het beste borgt, dat is belangrijk voor een coöperatie en is anders dan bijvoorbeeld bij een stichting. Daar ben je inbrenger van kapitaal maar hebt niet noodzakelijk zeggenschap. Je kunt je lid-

maatschap opzeggen maar de koers van de organisatie bepaal je niet.”

Jonge mensen hebben interesse in 'commons'

Tine ziet een verschuiving in de aandacht voor coöperatieve initiatieven: “Heel lang hebben we gezien dat ons verhaal van burgercollectieven alleen aansloeg bij 35 plus en ouder. In de windmolensector zitten bijvoorbeeld veel grijze mannen, dat heeft te maken met kapitaal, je hebt geld nodig om te kunnen investeren. Daarnaast is de jeugd nog niet bezig met het betalen van de energierekening. Toch zien we nu opvallend veel meer interesse van jonge mensen, bijvoorbeeld veel studenten die hun scriptie willen schrijven over burgercollectieven.” Hoe verklaart Tine dit? “Er is meer aandacht voor maatschappelijke problemen in de samenleving. In de media bijvoorbeeld. Zo komt het ook bij jongeren terecht. Ze zijn op zoek naar oplossingen. Als klimaatverandering doorzet krijgen zij de ellende dus ze zoeken naar alternatieven. Er is bij jonge mensen veel interesse in coöperatieven. Ze voelen dat de samenleving te individualistisch is geworden. Dat we weer samenwerking moeten gaan zoeken. Maar ze weten niet goed hoe. En dan spreekt het coöperatieve verhaal aan.”

is niet zien.” Er is nog veel werk om het hele brede spectrum van sociale ondernemingen, waar coöperaties een onderdeel van zijn, te duiden: “Internationaal is er een groot besef gaande maar in Nederland zijn er blinde vlekken. Fairphone en Tony’s Chocolonely krijgen veel aandacht maar er zijn ook veel ondernemingen waar niet een inspirerende sociaal ondernemer met zijn visie naar voren treedt.” Wil Tine met haar werk de waarde van sociale ondernemingen laten zien voor een duurzame samenleving? Tine: “Ja, maar onze focus ligt op het interne functioneren van organisaties. Hoe maak je een organisatie beter, daar willen we mee bezig zijn als onderzoekers, en dat ook aan de samenleving teruggeven. We willen als onderzoeksgroep niet adviseren maar een neutrale rol als wetenschappers spelen. Analyseren en abstraheren, dat helpt mensen om herkenning te vinden.”

Leden goed betrekken

Bij Betuwewind bestaat de wens om te groeien, zowel in het aantal leden als in impact. Heeft Tine advies om bij groei de betrokkenheid en besluitvorming goed te organiseren? Tine: “Energiecoöperaties hebben vaak weinig ervaring in ledenbetrokkenheid. Omdat ze het in eerste instantie nooit nodig hebben, die leden kwamen vanzelf omdat er genoeg financiële incentives zijn. Daarbij zijn energiecoöperaties de minst interessante coöperaties zeg ik wel eens. Door de technologie in de stroomvoorziening is het heel eenvoudig om free riding tegen te gaan. Als iemand niet betaalt, zet je de levering van stroom stop. Meer gebruiken dan waar je recht op hebt komt niet voor wanneer een energiecoöperatie zich beperkt tot energieproductie. Maar daardoor ben je niet gedwongen met elkaar samen te werken en dat creëert een zwakke coöperatiecultuur. Een zorgcoöperatie bijvoorbeeld heeft dat minder, want die moeten voortdurend met elkaar overleggen.” Tine benadrukt het belang van vertrouwen creëren. “Je wilt mensen betrekken bij besluiten. Vroeger bij de gilden was je verplicht om naar een vergadering te komen. Als je bij de vergadering was, wist je wat er speelde en wist je ook hoe men tot een oplossing was komen.”

Coöperaties serieus nemen

Tine schuift haar inaugurele rede naar voren. Ze kijkt erin naar de rol van de ondernemende burger bij het oplossen van maatschappelijke problemen. Wat zijn de mogelijkheden van coöperatieve sociale ondernemingen om de rollen van belanghebbenden, ‘stakeholders’ en aandeelhouders, ‘shareholders’, dicht bij elkaar te brengen? Op de cover staat een foto van de faculteit Humane Wetenschappen van Gent met een tekst op de gevel: ‘The next big thing will be a lot of small things.’ Tine: “Het is een knipsoeg naar mijn opleiding maar refereert ook naar de burgercollectieven die samen een grotere beweging aan het vormen zijn. Kleine veranderingen kunnen een butterfly effect creëren.” Ze benadrukt dat het tijd is dat coöperaties meer serieus worden genomen. “Het is niet altijd kwaadwillig, het

“BETUWEWIND IS EEN MULTIPURPOSE ORGANISATIE GEWORDEN DIE NIET ALLEEN ENERGIE MAAR OOK VOEDSEL LEVERT. DAT IS SLIM”

“WE MOETEN COÖPERATIES MEER SERIEUS NEMEN”

Verskillende manieren om te groeien

Betuwewind kan qua ledenaantal zonder problemen nog tien keer zo groot worden, meent Tine. Maar, benadrukt ze, er zijn allerlei manieren om te groeien en het is belangrijk om goed na te denken over hoe je wilt groeien. "Wil je opschalen door nieuwe leden aan te trekken of wil je groeien in resources, bijvoorbeeld een windmolen erbij, of een ander type gedeeld goed, dat niets met energie te maken heeft?"

Voor een nieuwe windmolen of een andere investering kan het zinvoller zijn om met je huidige leden te praten. Misschien zijn zij bereid om voor de juiste doelen meer te investeren." Je huidige leden zijn, als ze zeer betrokken zijn, van groot belang voor je impact als coöperatie, benadrukt Tine. "Hoge betrokkenheid van je leden kan soms meer effect hebben op anderen dan nieuwe leden aantrekken die maar een beetje betrokken zijn. Soms kun je meer bereiken met een beperkter aantal mensen dat op dezelfde lijn zit dan met een grotere organisatie waar de helft er voor de duurzaamheid zit en de andere helft voor het geld." Er zijn ook andere manieren om op te schalen dan het aantal leden vergroten. "Bijvoorbeeld door een andere coöperatie in de buurt op te zetten, te ondersteunen en daar lokaal mensen bij te zoeken. Anders krijg je leden die steeds verder weg wonen."

Innovatie met nieuwe activiteiten

Tine vindt de ontwikkeling van Betuwewind en de verschillende activiteiten, zoals het voedselbos, WattHub en het Duurzaamheidsfonds heel interessant. "Het is een vorm van innovatie. Niet omdat er nog geen voedselbossen bestonden, innovatie is niet alleen iets nieuws bedenken maar het is ook combineren en zo tot een nieuwe vorm komen. Dat doet Betuwewind met de nieuwe activiteiten zoals Voedselbos Lingehout. Zo wordt Betuwewind een multipurpose organisatie. De coöperatie levert nu niet alleen energie maar ook voedsel. Dat is slim. Je leden hoeven dan maar naar één organisatie te kijken om verschillende vormen van output te krijgen. Daarmee vergroot je de wederkerigheid."

Wil je meer weten over burgercollectieven in verschillende sectoren? www.collectievekracht.eu.

Ik ben lid geworden van Betuwewind omdat het een goed initiatief is van burgers zelf, en ik zo kan bijdragen aan de energietransitie. Duurzaam en dichtbij huis.

Jules van Os, lid Betuwewind

Tine laat zien dat wij aansluiten bij een historisch verschijnsel en ik herken de succesfactoren die ze noemt. Ook wij zijn vanuit een probleem ontstaan en zeker niet alleen uit een financiële prikkel. En op veel plekken in de samenleving zie je dat de gangbare structuren niet altijd in staat zijn problemen snel genoeg op te lossen.

Door met burgers lokaal oplossingen te bedenken kunnen we dat doorbreken. Het sterkt mij in onze keuze om te verbreden. Kom maar op met die problemen.

Nu al zien we dat verbreding ook leidt tot diversiteit in ons ledenbestand, vóór onze energieprojecten waren het de 'grijze witte mannen', maar we zien nu ook steeds meer vrouwen en jongeren die lid worden en meedoen.

Gerlach Velthoven